

Zbyszko Chojnicki
1928-2015

W dniu 5 czerwca 2015 r. zmarł Profesor Zbyszko Chojnicki, jeden z najwybitniejszych współczesnych polskich geografów, uznany autorytet w dziedzinie teorii i metodologii geografii.

Profesor Zbyszko Chojnicki urodził się 8 maja 1928 r. w Tokarzewie k. Ostrzeszowa jako syn nauczyciela. Z domu rodzinnego wyniósł zamiłowanie do wiedzy i przekonanie o znaczeniu edukacji w kształtowaniu intelektu i pozycji społecznej.

W 1939 r. został wysiedlony wraz z rodziną w okolice Warszawy. Po zdaniu egzaminu wstępnego do gimnazjum im. Rejtana w Warszawie uczęszczał na tajne komplety. W tym czasie dorastał w środowisku konspiracji Armii Krajowej, które formowało Jego patriotyzm i uodporniło na wpływy ideologii komunistycznej okresu powojennego. W 1946 r. zdał maturę w Liceum Ogólnokształcącym w Ostrowie Wlkp.

Studia na Uniwersytecie Poznańskim rozpoczął w 1946 r. na Wydziale Prawno-Ekonomicznym, a następnie na Wydziale Filozoficzno-Historycznym i uzyskał dwa dyplomy: magistra prawa w 1950 r. oraz magistra filozofii w 1952. Na studiach szczególny wpływ na Jego zainteresowania naukowe w dziedzinie socjologii prawa, logiki, metodologii nauk wywarło zetknięcie się na wykładach i seminariach magisterskich z dwoma wybitnymi profesorami: Czesławem Znamierowskim i Kazimierzem Ajdukiewiczem.

Po dwukrotnej odmowie zatrudnienia na stanowisku asystenta na Wydziale Prawa Uniwersytetu Poznańskiego, mimo wysoce pozytywnej opinii prof. Znamierowskiego, w 1953 r. uzyskał asystenturę w Katedrze Geografii Ekonomicznej na Wydziale Biologii i Nauk o Ziemi, kierowanej przez prof. Józefa Czekalskiego i rozpoczął karierę naukową w dziedzinie geografii.

Przejsie do geografii ekonomicznej i prowadzenie działalności badawczej i dydaktycznej wymagało pogłębienia i uzupełnienia wiedzy w tym zakresie. Duże znaczenie dla ukształtowania Jego profilu badawczego miała szeroka koncepcja geografii ekonomicznej przyjęta w macierzystej Katedrze oraz kontakty naukowe z Instytutem Geografii PAN w Warszawie. Ważnym czynnikiem był również pobyt naukowy w roku akademickim 1961/62 w Wharton School of Economics (Pennsylvania University) w Filadelfii oraz na wydziałach geografii Northwestern University w Evanston i University of

Washington w Seattle, gdzie zdobył wiedzę z zakresu Regional Science i nowych nurtów amerykańskiej geografii ekonomicznej, związanych z metodami analizy statystycznej.

Doktorat w zakresie geografii ekonomicznej uzyskał w 1960 r. na Wydziale Biologii i Nauk o Ziemi Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza na podstawie pracy pt. *Kolejowe przepływy towarowe jako element powiązań międzyregionalnych i struktury regionów ekonomicznych Polski* (promotorem był prof. Józef Czekalski). Na tym samym Wydziale uzyskał w 1966 r. stopień doktora habilitowanego nauk przyrodniczych w zakresie geografii ekonomicznej, przedstawiając rozprawę *Zastosowanie modeli grawitacji i potencjału w badaniach przestrzenno-ekonomicznych*. Tytuł profesora nadzwyczajnego otrzymał w 1972, a profesora zwyczajnego – w 1978 r.

W pracy badawczej nieprzeciętna inteligencja i znakomite wszechstronne wykształcenie dały Mu podstawy do głębokiego i nowoczesnego podejścia do problematyki geograficznej. Głównym przedmiotem jego zainteresowań naukowych stała się szeroko pojęta geografia społeczno-ekonomiczna. Najwięcej uwagi poświęcił przebudowie koncepcji geografii w aspekcie teoretyczno-metodologicznym.

Działalność i dorobek naukowy Profesora dotyczy trzech głównych dziedzin geografii:

- (1) metod ilościowych i modeli w geografii,
- (2) metodologii i teorii geografii,
- (3) przestrzennej i regionalnej struktury społeczno-ekonomicznej Polski.

Działalność naukowa Profesora w dziedzinie metod ilościowych i modeli w geografii zapoczątkowała stosowanie i rozwój tych metod w polskiej geografii. Pojęcie metod ilościowych ujmował szeroko i zaliczał do nich nie tylko metody statystyczne, lecz także metody ekonometryczne, taksonomiczne, grafowe i modelowanie formalno-matematyczne. Wyrażał pogląd, że metody ilościowe mogą stać się skutecznym narzędziem nie tylko uściślenia wiedzy, ale przede wszystkim nadania wiedzy geograficznej bardziej teoretycznego charakteru. Jego prace z zakresu metod analizy przestrzennej były impulsem do ich stosowania w geografii zarówno społeczno-ekonomicznej, jak i fizycznej. Wkład Profesora w rozwój kwantyfikacji geografii obejmuje analizę metodologiczną podstaw zastosowania podejścia matematyczno-modelowego w geografii, przegląd zasad budowy i konkretyzacji modeli matematycznych oraz ich interpretacji. Nowatorski charakter miała Jego praca o koncepcji i zastosowaniu w geografii modeli grawitacji i potencjału. Ten kierunek badań w Jego dorobku reprezentują również liczne monografie metod oraz zastosowania taksonomii numerycznej, metod czynnikowych, modeli regresji, łańcuchów Markowa czy modeli rozkładów przestrzennych w geografii, opracowane we współautorstwie z prof. Teresą Czyż. Należy również podkreślić, że w ramach refleksji metodologicznej na temat modeli matematycznych w geografii dostrzegał problemy związane ze swoistymi trudnościami i warunkami ich zastosowań, które nazwał dylematami kwantyfikacji geografii.

Osiągnięcia naukowe Profesora w dziedzinie kwantyfikacji geografii znalazły uznanie w Międzynarodowej Unii Geograficznej – dowodem było powierzenie Mu organizacji w Poznaniu Konferencji Komisji Metod Ilościowych MUG w 1972 r. Dorobek naukowy Profesora oraz jego uczniów i współpracowników w dziedzinie metod ilościowych stanowił o powstaniu poznańskiej szkoły naukowej nowoczesnej geografii społeczno-ekonomicznej, nawiązującej do nurtów geografii światowej. Oddziaływanie tej szkoły miało zasięg ogólnopolski i międzynarodowy, i odbywało się poprzez liczne publikacje oraz

organizowane w Poznaniu – z inicjatywy i pod kierunkiem Profesora, we współpracy z Komitetem Nauk Geograficznych PAN – sympozja metodologiczne.

Równoległe z działalnością na polu zastosowania metod matematycznych w geografii Z. Chojnicki podjął i następnie kontynuował studia nad podstawami metodologicznymi i teoretycznymi geografii oraz modelami wyjaśniania i predykcji. Poważnym osiągnięciem było opracowanie nowej koncepcji metodologicznej geografii społeczno-ekonomicznej jako podstawy określenia przedmiotu i zadań geografii z punktu widzenia jej udziału w rozwiązywaniu naczelných problemów współczesnej nauki. Istotny wkład do metodologii geografii stanowią jego studia nad modelami rozwoju wiedzy geograficznej i jej strukturą. Zajmował się również problemami metodologicznymi Regional Science. Dorobek Profesora w zakresie metodologii geografii, obok elementów twórczych, cechuje szczególna umiejętność krytycznej refleksji badawczej i szerokie spojrzenie na podstawowe problemy współczesnej geografii oraz możliwości ich efektywnego rozwiązania.

Na ogólnopolskiej konferencji w Jabłonie w 1966 r., poświęconej zagadnieniom metodologicznym geografii ekonomicznej, prezentował pogląd o konieczności rozwoju, obok nurtu specjalizacyjnego, zintegrowanych, to jest całościowych i systemowych badań geograficzno-ekonomicznych. Zorganizował, wraz z prof. Stefanem Kozarskim, konferencję poświęconą założeniom i perspektywom rozwoju geografii, która odbyła się w 1972 r. w Poznaniu w ramach Kongresu Nauki Polskiej. W 1983 r. był organizatorem i twórcą programu naukowego ogólnopolskiej konferencji geograficznej w Rydzynie, której elementem było sformułowanie podstawowych problemów metodologicznych rozwoju polskiej geografii.

Prace Z. Chojnickiego z teorii geografii społeczno-ekonomicznej zawierają modele poznawcze i założenia teoretyczne tej dyscypliny naukowej i odgrywają istotną rolę w doskonaleniu logicznej i merytorycznej struktury geografii. Dokonuje On rekonstrukcji i analizy orientacji filozoficzno-metodologicznych geografii światowej, ich koncepcji i modeli, co pozwala rozpoznać naturę poznawczą współczesnej geografii. Przedstawia systemowy model dyscypliny naukowej, który stanowi podstawę analizy metodologicznej geografii. Na gruncie podejścia systemowego formułuje koncepcję terytorialnego systemu społecznego, która stała się nowym paradygmatem postępowania badawczego i ujęcia przedmiotowego we współczesnej geografii oraz gospodarce przestrzennej. Rozwinięciem koncepcji terytorialnego systemu społecznego jest opracowana przez Profesora systemowa teoria regionu geograficznego i model fazowy kształtowania się regionu społeczno-ekonomicznego.

W badaniach nad procesami rozwoju przeprowadza analizę filozoficzno-metodologiczną koncepcji czasu i przestrzeni oraz ich roli w ujmowaniu dziedziny badań geografii, na którą powołuje się m.in. Elinor Ostrom, laureatka Nagrody Nobla w dziedzinie ekonomii. Przedstawia charakter i funkcje poznawcze pojęcia rozwoju na gruncie analizy przestrzenno-ekonomicznej i regionalnej, analizuje proces rozwoju społeczno-gospodarczego osadzony w realiach zmian postmodernizacyjnych i transformacji społeczno-gospodarczej, rozpatruje rozwój społeczno-gospodarczy w perspektywie aksjologicznej.

W dziedzinie gospodarki przestrzennej przedstawia charakter i sytuację metodologiczną gospodarki przestrzennej oraz rolę geografii w badaniach gospodarki przestrzennej.

Z. Chojnicki prezentował najważniejsze problemy badawcze polskiej geografii na forum MUG w Hadze i Seulu (1996, 2000). W 2004 r. w ramach debaty nad programem

rozwoju polskiej geografii fizycznej i geografii społeczno-ekonomicznej zorganizował w Słubicach ogólnopolską konferencję pt. „Geografia wobec problemów teraźniejszości i przyszłości”.

Prace Z. Chojnickiego zostały zebrane w dwóch tomach: *Podstawy metodologiczne i teoretyczne geografii* (1999) oraz *Koncepcje i studia metodologiczne i teoretyczne w geografii* (2010) i stanowią jedno z nielicznych w polskiej geografii dzieł naukowych poświęconych metodologii i teorii geografii.

Kolejnym ważnym dziełem Profesora jest jego *Filozofia nauki. Orientacje, koncepcje, krytyki* (2000), w której przedstawia krytyczne podejście do możliwości wykorzystania współczesnych koncepcji filozoficznych do budowy modeli metodologicznych poszczególnych dyscyplin nauki. Prof. Z. Chojnicki jest również twórcą modelu empiryczno-naukowego współczesnej geografii, stanowiącego wzorzec filozoficzno-metodologiczny geografii, określający jej charakter jako nauki empirycznej o własnej bazie teoretycznej, pełniącej wszystkie podstawowe funkcje poznawcze. Przedstawił go na Forum Geografów Polskich w Bydgoszczy w 2011 r.

Duże znaczenie poznawcze i praktyczne mają studia Z. Chojnickiego w dziedzinie przestrzennej i regionalnej struktury społeczno-gospodarczej Polski. Jego prace z tego zakresu odznaczają się pomysłowością koncepcyjną i analityczną. Stanowią nowy wzorzec badań regionalnych i poważny wkład w poznanie charakteru procesów rozwoju regionalnego w Polsce. Badania te rozpoczął od analizy zróżnicowania struktury regionalnej kraju w świetle przepływów towarowych. Następnie prowadził studia nad czynnikami zmienności struktury regionalnej. Zajmował się problematyką sieci i regionalnych systemów osadniczych. Prowadził badania nad poziomem życia ludności i jego relacjami z rozwojem gospodarczym w ujęciu regionalnym. Dalszy rozwój tej problematyki badawczej związany był z przełomem systemu społeczno-gospodarczego w Polsce – powstały wtedy prace dotyczące podstaw i uwarunkowań kryzysu społeczno-gospodarczego w Polsce pod koniec lat 1980., procesu polskiej transformacji i przemian postmodernizacyjnych oraz nowej organizacji terytorialnej państwa. Należy tu również wymienić opracowania poświęcone analizie struktury przestrzennej nauki i edukacji oraz aspektem regionalnym gospodarki opartej na wiedzy w Polsce.

Istotne wartości twórczości naukowej Z. Chojnickiego ujmuję swoiste credo i refleksja badawcza, zawarte w jego wypowiedziach stanowiących komentarz do własnej działalności naukowej. W swoim wystąpieniu jubileuszowym w 1998 r. formułuje je następująco:

„(1) jestem przeciwny przywiązywaniu wagi do podziału geografii społeczno-ekonomicznej na wąskie poddyscypliny, stąd zajmowałem się bardzo różnymi zagadnieniami, (2) w wyborze podjętych przeze mnie tematów dominowały racje poznawcze nad praktycznymi i teoretyczne nad empirycznymi, (3) reprezentuję pogląd, że badania geograficzno-ekonomiczne mają swój walor praktyczny dla planowania przestrzennego, ale stanowią raczej jego podstawę diagnostyczną i modelową, niż dają rozwiązania, (4) wychodzę z założenia, że empiryczne wyniki powinny być związane lub oparte na koncepcjach teoretycznych, (5) moja działalność naukowa miała charakter programowy, w tym sensie prace, które wykonywałem prezentowały lub chociaż mieściły się w obrębie pewnego programu metodologicznego, który sam też próbowałem przedstawić i kształtować, (6) propagowałem i interesowałem się metodami ilościowymi i ich

zastosowaniem w badaniach geograficznych. Metody te nie spełniły wszystkich nadziei co do zasadniczego postępu teoretycznego w geografii, to jednak dzięki ich stosowaniu osiągnięto szereg cennych poznawczo wyników i obecnie stały się one trwałym składnikiem postępowania badawczego, (7) podjęcie przez mnie problematyki metodologii i filozofii geografii przyczyniło się do wzrostu zainteresowania tą problematyką w Polsce i uzasadniło potrzebę refleksji metodologicznej w badaniach geograficznych.”

Dorobek naukowy Z. Chojnickiego zawarty w 242 publikacjach, w tym 10 monografiach, ceniony jest w Polsce i za granicą. Zapraszany był do wielu renomowanych zagranicznych ośrodków geograficznych. Prowadził wykłady i seminaria, brał udział w dyskusjach naukowych m.in. na University of Michigan w Ann Arbor, State Univeristy of New York w Brockport, Clark University in Worcester, University of Florida w Gainesville oraz uniwersytetach w Göteborgu, Sztokholmie, Hanowerze i Kilonii. Miał szerokie kontakty naukowe, a szczególna więź intelektualna, wspólne zainteresowania naukowe i długoletnia przyjaźń łączyła Go z prof. Gunnarem Olssonem (Uppsala University). W Polsce cenił sobie wysoko współpracę naukową z profesorami: Kazimierzem Dziewońskim, Andrzejem Wróblem i Antonim Kuklińskim.

Profesor Chojnicki brał udział i wygłosił referaty na kilkudziesięciu konferencjach naukowych, krajowych i międzynarodowych. Aktywnie uczestniczył m.in. w kongresach i konferencjach regionalnych Międzynarodowej Unii Geograficznej, w międzynarodowych seminariach geograficznych, w europejskich kongresach Regional Science Association oraz w kongresach Association of European Schools of Planning. Jego wystąpienia na forum światowym zawierały propozycje i programy rozwoju geografii i nauki

Fot. 1. Profesor Zbyszko Chojnicki w rozmowie z prof. Anne Buttimer podczas Konferencji Regionalnej Międzynarodowej Unii Geograficznej w Durbanie w 2002 r.

regionalnej w aspekcie nowych tendencji problemowych i metodologicznych i odegrały równocześnie ważną rolę w prezentacji postępu badawczego w polskiej geografii.

Był również znakomitym i cenionym nauczycielem akademickim. Lista prowadzonych przez Niego wykładów na studiach geograficznych i na kierunku gospodarka przestrzenna jest długa. Wprowadził do programów nauczania uniwersyteckiego kilka nowych przedmiotów, takich jak metody analizy przestrzenno-ekonomicznej, metodologia geografii, czy teoria systemów i metody analizy systemowej. Wykształcił około 350 magistrów. Był współtwórcą nowego kierunku studiów: „gospodarka przestrzenna” na macierzystym Uniwersytecie.

Odegrał dużą rolę w kształceniu młodej kadry naukowej. Już w latach 1970. zorganizował wraz z prof. Andrzejem Wróblem systematyczne studia doktoranckie w Instytucie Geografii PAN w Warszawie. Prowadził seminaria doktoranckie na wysokim poziomie naukowym, kładąc nacisk na aspekty metodologiczne i analityczne. Wypromował 18 doktorów i był opiekunem naukowym kilkunastu habilitacji. Opracował kilkadziesiąt recenzji prac doktorskich oraz dorobku naukowego w przewodach habilitacyjnych i procedurach wnioskowania o tytuł profesorski. Był organizatorem życia naukowego i aktywnym jego uczestnikiem – zarówno w kraju, jak i za granicą.

Profesor Chojnicki położył niemałe zasługi w działalności organizacyjnej na rzecz macierzystej uczelni i nauki polskiej. Na Uniwersytecie im. A. Mickiewicza w Poznaniu od 1967 r. kierował Katedrą i Zakładem Geografii Ekonomicznej w Instytucie Geografii. W 1980 r. został wybrany dyrektorem Instytutu Geografii. W 1981 r. zorganizował i stanął na czele Instytutu Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Planowania Przestrzennego (po zmianie nazwy Instytutu Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej), pełniąc równocześnie funkcję kierownika Zakładu Gospodarki Przestrzennej, i na tych stanowiskach pozostał do czasu przejścia na emeryturę w 1998 r. W latach 1981-1982, w okresie przełomu społeczno-politycznego w Polsce i kształtowania się autonomii uniwersytetu, był prorektorem UAM do spraw nauki i współpracy z gospodarką narodową. W stanie wojennym po niesławnym zdymisjonowaniu Rektora UAM w proteście złożył rezygnację z tej funkcji.

Od 1969 r. był członkiem Komitetu Nauk Geograficznych PAN, a w latach 1990-2002 jego przewodniczącym. Przez blisko 40 lat (od 1966 r.) był członkiem Komitetu Przestrzennego Zagospodarowania Kraju przy Prezydium PAN, a w okresie 1966-1984 przewodniczącym Komisji Metodologii Badań Regionalnych i następnie Komisji Teorii i Metodologii w tym Komitecie. Przewodniczył Zespołowi Dydaktycznemu w Ministerstwie Szkolnictwa Wyższego i Nauki (1973-1982), który pracował nad unowocześnieniem programu studiów geograficznych. W latach 1991-1993 działał w Zespole do spraw podziału terytorialnego kraju w Urzędzie Rady Ministrów. Zasiadał w wielu innych PAN-owskich i ministerialnych gremiach naukowych i opiniotwórczych. Kierował, koordynował i realizował projekty badawcze. Współpracował w tym zakresie z Instytutem Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN i Komitetem Badań Naukowych.

Jako przewodniczący Komitetu Narodowego do spraw Międzynarodowej Unii Geograficznej przyczynił się do promocji polskiej geografii na forum międzynarodowym. Był również aktywnym członkiem: Commission on Quantitative Methods i Working Group – System Analysis and Mathematical Models Międzynarodowej Unii

Geograficznej, International Regional Science Association, Committee on Data for Science and Technology, Association of European Schools of Planning.

Profesor Zbyszko Chojnicki był Mistrzem i Nauczycielem kilku pokoleń geografów. Był naukowcem o niezwykle osobowości i wybitnej indywidualności twórczej. Stanowił wzór uprawiania rzetelnej nauki. W pracy naukowej dokonywał ostrej samokontroli i oczekiwał także krytycznej refleksji od innych. Ze zdecydowanym sceptycyzmem odnosił się do sądów autorytatywnych, niedostatecznie udokumentowanych, a sam proces szukania prawdy i konstruowania hipotez i ich weryfikacji stanowił dla Niego sedno badania naukowego. Wysokie poczucie odpowiedzialności wyrażało się w Jego trosce o odpowiedni poziom naukowy prac, również młodszych współpracowników, w stosunku do których był niezwykle wymagający, ale pełen życzliwości. Nie tolerował prac naukowych w stanie nieuporządkowanym, „zaśmieconym”, udzielał więc konsultacji, służył radą i dzielił się uwagami.

Na tle współczesnego piśarstwa naukowego, często zrutynizowanego, prace Profesora odróżniają się charakterystycznym rozpoznawalnym stylem, uporządkowaniem pojęciowym i precyzyjnym językiem. Studiowanie tych prac i podążanie za tokiem myśli ich Autora jest często trudne, ale opłaca się sownie. Profesor był doskonałym przewodnikiem po ścieżkach nauki, otwartym na nowe poglądy i koncepcje. W środowisku geografów był i pozostanie wielkim autorytetem, który ukształtował Jego dorobek naukowy, głęboka erudycja, niezwykła uczciwość intelektualna i godne życie.

Za swą działalność naukową, dydaktyczną i organizacyjną był wielokrotnie odznaczany. Już po przejściu na emeryturę otrzymał kolejne odznaczenia: medal *Palmae Universitatis Studiorum Posnaniensis* (2003), medal im. Kazimierza Dziewońskiego, przyznany przez Stowarzyszenie *Gospodarka Przestrzenna* (2013) i już pośmiertnie (2015) medal im. Wincentego Pola nadany przez Komitet Nauk Geograficznych PAN.

Profesor Zbyszko Chojnicki został pochowany na Cmentarzu Naramowickim w Poznaniu 11 czerwca 2015 r. Na miejsce wiecznego spoczynku, obok rodziny i władz rektorskich Uniwersytetu, odprowadzało go liczne grono geografów – dawnych studentów i współpracowników, nie tylko z Poznania, ale również innych ośrodków akademickich w Polsce. 22 czerwca odbyło się w Sali im. bpa Jana Lubrańskiego (Małej Auli) żałobne posiedzenie Senatu oraz Rady Wydziału Nauk Geograficznych i Geologicznych UAM. W wygłaszanych zarówno w czasie pogrzebu, jak i tego posiedzenia przemówieniach i wspomnieniach podkreślano zasługi Profesora dla polskiej nauki i dla macierzystej Uczelni. W jednym z nich padły słowa: „Profesor Chojnicki zawsze chciał więcej rozumieć, chciał byśmy my więcej rozumieli, nawet jeśli wiązało się to z przeciwnościami i marszem pod prąd. Dlatego tak bardzo go ceniliśmy i dlatego żegnamy go z wielkim żalem i smutkiem”.

Profesor pozostanie na zawsze w naszej wdzięcznej pamięci.

Teresa Czyż, Jerzy Parysek, Tadeusz Stryjakiewicz
Instytut Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej UAM,
Poznań

Antoni Kukliński
1927-2015

Profesor Antoni Kukliński – wybitny polski geograf, specjalista w dziedzinie planowania i gospodarki przestrzennej oraz szeroko ujętych studiów regionalnych, zmarł 8 sierpnia 2015 r. i został pochowany pięć dni później na Cmentarzu Powązkowskim w Warszawie. Żegnany był uroczystie i ze smutkiem przez rodzinę, grono przyjaciół i uczniów oraz przedstawicieli ośrodków akademickich i pracowników Polskiej Akademii Nauk.

Urodził się dnia 2 czerwca 1927 r. w Bydgoszczy, jako syn Rafała Kuklińskiego oraz Eugenii z domu Biegajów. Jego ojciec był dyrektorem i współwłaścicielem firmy „Zjednoczone Cegielnie” i polskim działaczem społecznym. Młody Antoni uczęszczał do szkoły podstawowej przy Państwowym Liceum Pedagogicznym w Bydgoszczy, której absolwentem został w przełomowym roku 1939.

Podczas okupacji pracował w fabryce metalowej jako robotnik, a w 1944 r. został wywieziony do Prus Wschodnich, gdzie budował niemieckie umocnienia obronne. Pierwsze lata powojenne spędził w Bydgoszczy, gdzie nadrabiał zaległości edukacyjne w zakresie wiedzy gimnazjalnej i licealnej. Egzamin maturalny złożył w 1947 r. i w tymże roku rozpoczął studia na Wydziale Prawno-Ekonomicznym Uniwersytetu Poznańskiego. Tytuł magistra nauk ekonomiczno-politycznych uzyskał w 1950 r., a niebawem otrzymał również dyplom magistra nauk prawnych. Miał szczęście być uczniem profesorów: Edwarda Taylora, Czesława Znamierowskiego oraz Józefa Czekalskiego. Ten ostatni przekazał młodemu studentowi zamiłowanie do geografii gospodarczej, a przez trzy lata A. Kukliński był asystentem tego znanego geografa poznańskiego. Nawiązał w tym czasie kontakt z Marią Mileską i Jerzym Kostrowickim. Dzięki ich pośrednictwu poznał Stanisława Leszczyckiego, który zaproponował Mu pracę w formującym się Instytucie Geografii Polskiej Akademii Nauk. Niełatwe wówczas sprawy formalne, związane z przeniesieniem z Poznania do Warszawy, udało się zrealizować dzięki wsparciu Jana Ernsta oraz jego siostry Zofii Przybyłowskiej. Antoni Kukliński od 1954 r. aż do śmierci najpierw pracował, a później współpracował z Instytutem Geografii PAN. Od chwili rozpoczęcia pracy intensywnie włączył się w działalność Instytutu, stając się jego jednym z najbardziej aktywnych i efektywnych pracowników naukowych. W latach 1962-1968 był kierownikiem nowopowstałego Zakładu Przestrzennego Zagospodarowania, a od

1963 do 1995 r. członkiem Rady Naukowej Instytutu Geografii (a od 1975 r. Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania) PAN.

Antoni Kukliński stał się uczestnikiem znanego „Wunderteamu”, który w latach 1956-1957 na fali „Polskiego Października” przeprowadził transformację polskiej geografii społeczno-ekonomicznej. Wspólnie ze Stanisławem Leszczyckim, Kazimierzem Dziewońskim, Jerzym Kostrowickim, Zbyszko Chojnickim, Andrzejem Wróblem i Leszkiem Kosińskim zreformowali polską geografję, obalając pseudomarksistowskie wzorce, kalkujące geografję sowiecką, na rzecz systemu nowoczesnej geografii wykorzystującej intelektualny dorobek wiedzy światowej. Odbyło się to spektakularne wydarzenie w trakcie obrad na konferencji w Osiecznej, w którym Antoni Kukliński odegrał rolę kreatorską i konstruktywną. Dalsze Jego działania w wymienionym kolektywie doprowadziły do ostatecznej transformacji i uzdrowienia polskiej geografii. Proces ten został dostrzeżony i wysoko oceniony przez czołowych geografów świata. Pokłosiem tej konferencji było zorganizowanie w 1959 r. w Nieborowie I polsko-brytyjskiego seminarium, na którym przedstawił stan i perspektywy rozwoju polskiej geografii społeczno-ekonomicznej.

W latach 1954-1967 Antoni Kukliński pełnił funkcję sekretarza naukowego redakcji *Przeglądu Geograficznego*, który stał się czasopismem o wysokiej randze naukowej.

Kolejna jego inicjatywa, którą podjął wspólnie ze Stanisławem Leszczyckim i Stanisławem Heřmanem, wiązała się z powołaniem Komitetu Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN. Powstała instytucja naukowa, istniejąca do dzisiaj, która odegrała unikatową rolę w rozwoju planowania i gospodarki przestrzennej w Polsce. Wykorzystano tu wsparcie Kazimierza Secomskiego, Michała Kaczorowskiego i Bohdana Pniewskiego. Komitet mający taki patronat i wspaniałego organizatora, jakim stał się Antoni Kukliński, uzyskał prestiż międzynarodowy i rozpoczął aktywną działalność publikacyjną. Pojawiały się kolejne tomy „Biuletynów” i „Studiów” poświęconych geografii ekonomiczno-społecznej, planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennemu. Działalność na niwie organizacyjnej ściśle wiązała się z indywidualną pracą naukową.

Przedmiotem rozprawy doktorskiej Antoniego Kuklińskiego była *Struktura przestrzenna przemysłu cegielnego* (obrona w 1958 r.), zaś podstawą przewodu habilitacyjnego zrealizowanego w 1962 r. książka pt. *Problemy przestrzenne rozwoju przemysłu cementowego*. Obie zostały opublikowane i stworzyły podstawy metodyczne dla rozwoju geografii przemysłu. Nowatorstwo obu rozpraw naukowych było konsekwencją pobytu w latach 1958-1959 w Stanach Zjednoczonych i przyswojenia dorobku teoretycznego w zakresie geografii, ekonomii i socjologii. Stało się to możliwe dzięki uzyskaniu stypendium Fundacji Forda i poznania z autopsji dorobku twórczego trzech sławnych instytucji naukowych (Clark University, Harvard i Resources for the Future). Młody polski geograf poznał tam osobiście takich wielkich uczonych jak: John Kenneth Galbraith, Edgar M. Hoover, Vasyl Leontief i Harvey Perlof. Te, a także inne znajomości umożliwiły nawiązanie ściślejszej współpracy z najlepszymi uniwersytetami amerykańskimi oraz z różnymi agendami Organizacji Narodów Zjednoczonych.

Ważnym momentem życia było powołanie Antoniego Kuklińskiego w 1965 r. na odpowiedzialną funkcję konsultanta Europejskiej Komisji Gospodarczej ONZ w Genewie, a następnie uzyskanie prestiżowej nominacji na stanowisko dyrektora programu badań regionalnych w UNRISD (Instytut Badań Rozwoju Społecznego ONZ). Zatrudnienie

stosunkowo młodego badacza w Genewie na tak eksponowanym stanowisku trwało aż do 1971 r. Prowadził wówczas Antoni Kukliński oryginalne studia nad tzw. modelem badań porównawczych, związanych z dynamiką rozwoju regionalnego w skali przestrzennej państw oraz dużych regionów administracyjnych. Opracowany model był praktycznie wykorzystywany w krajach afrykańskich i azjatyckich. Przyniósł on bogatą dokumentację naukową, która była firmowana osobiście przez polskiego uczonego i eksperta.

Po powrocie do kraju rozpoczął się równie intensywny okres w Jego życiu, pracy naukowej i wydawniczej. Wiązało się to z rozpoczęciem działalności na Uniwersytecie Warszawskim. Tam też na podstawie przedłożonego dorobku twórczego Antoni Kukliński uzyskał w 1977 r. tytuł profesora nadzwyczajnego oraz w 1982 r. profesora zwyczajnego. Oba tytuły były uzasadnione nie tyle osiągnięciami organizacyjnymi, ile przede wszystkim dorobkiem naukowym opublikowanym w językach polskim i angielskim oraz aktywnością w roli wykładowcy akademickiego. W trakcie pracy na Uniwersytecie Warszawskim Antoni Kukliński sprawował istotne funkcje jako przełożony wiodących placówek naukowych, m.in. od 1977 r. był kierownikiem Zakładu Gospodarki Przestrzennej; był też animatorem, a następnie, do 1996 r., kierownikiem powstałego w 1991 r. Europejskiego Instytutu Rozwoju Regionalnego i Lokalnego UW (od 2002 r. Centrum Europejskich Studiów Regionalnych i Lokalnych). Był koordynatorem badań interdyscyplinarnych dotyczących funkcjonowania obszarów o różnym poziomie aktywności gospodarczej.

Po załamaniu systemu komunistycznego i odzyskaniu przez Polskę pełnej suwerenności otworzyły się przed Antonim Kuklińskim możliwości działania na forum politycznym. Został nominowany przez Krzysztofa Skubiszewskiego podsekretarzem stanu w Ministerstwie Spraw Zagranicznych. Pełnił ważną funkcję wiceprzewodniczącego delegacji polskiej na zgromadzeniu ogólnym ONZ w Nowym Jorku. Te różnorodne obowiązki godził z równoległą działalnością naukową i wydawniczą. Publikował liczne artykuły o charakterze diagnostycznym, dotyczące szeroko ujętej gospodarki przestrzennej oraz ambitne wizje postulujące bardziej optymalne zagospodarowanie kraju i wskazujące obszary wymagające przebudowy lub aktywizacji ekonomicznej. Został wybrany do Komitetu Badań Naukowych, gdzie oceniał dokonania twórcze instytucji naukowych, recenzował prace doktorskie i habilitacyjne oraz zatwierdzał wnioski profesorskie i projekty badawcze.

Oficjalne przejście na emeryturę w 1997 r. nie przerwało intensywnej pracy naukowej, wydawniczej i dydaktycznej. Zgodnie ze swoją szeroką wiedzą i interdyscyplinarnym zainteresowaniem prowadził na Uniwersytecie Warszawskim wykłady zatytułowane: „Problematyka przestrzeni europejskiej”. Cieszyły się one dużym powodzeniem wśród studentów i młodej kadry naukowej.

Współpracował od 2005 r. z nowo powstałym Ministerstwem Rozwoju Regionalnego. Był współredaktorem serii Regional Development Forum REDEFO. Do końca życia współpracował z Komitetem PAN „Polska 2000+” oraz z Polskim Towarzystwem Ekonomicznym, z którego inicjatywy został uhonorowany w 2001 r. Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski. Organizował kolejne konferencje międzynarodowe dotyczące przyszłości Polski, Europy i świata. Każdą z nich wieńczyła obszerna publikacja, której był naczelnym redaktorem oraz autorem inspirujących artykułów i esejów naukowych. W życiu prywatnym Antoni Kukliński był osobą bezpośred-

---

nią i wyjątkowo otwartą, o dużym uroku. Obcy był mu oportunizm i koniunkturalizm. Z odwagą prezentował swoje poglądy, które nie zawsze były mile przyjmowane przez władze komunistyczne. W ciągu całego swego życia reprezentował świątły patriotyzm, nigdy też nie ukrywał silnej więzi z katolicyzmem. Wyjątkowo przyjaźnie był nastawiony do ludzi młodych. Wychował liczne grono uczniów, którzy ze wzruszeniem wspominają koleżeńskie spotkania, w trakcie których Profesor dzielił się swoją erudycją i doświadczeniem.

Bez wątpienia Profesor Antoni Kukliński był jednym z najwybitniejszych polskich geografów drugiej połowy XX oraz przełomu XX i XXI w. W ciągu swojego długiego życia stale wprowadzał pionierskie i oryginalne ujęcia i paradygmaty badawcze, które łącznie stanowią podstawy nowej dyscypliny naukowej, jaką jest planowanie i gospodarka przestrzenna oraz nowoczesnych studiów regionalnych.

Piotr Eberhardt
IGiPZ PAN, Warszawa

Informacja dla Autorów

Information for Authors see: www.igipz.pan.pl/home_en ...

Przegląd Geograficzny publikuje oryginalne prace teoretyczne, metodologiczne i empiryczne (**niebędące przyczynkami ani wstępnymi wynikami badań**) z zakresu szeroko pojmowanej problematyki geograficznej i przestrzennego zagospodarowania kraju. Zapraszamy do współpracy z naszym kwartalnikiem przez nadsyłanie wartościowych artykułów i notatek, materiałów dyskusyjnych, recenzji (w tym oprogramowania geograficznego) oraz sprawozdań. Przestrzeganie poniższych zaleceń formalnych usprawni prace redakcyjne i przyczyni się do szybszej publikacji nadsyłanych materiałów. W korespondencji z Redakcją prosimy o korzystanie z poczty elektronicznej (l.kwiat@twarda.pan.pl).

Uwagi ogólne. Złożenie przez Autora tekstu do Przeglądu Geograficznego oznacza, że materiał **nie jest przewidziany do druku** ani nie był drukowany w **innym wydawnictwie**. Jest także jednoznaczne ze zgodą na jego rozpowszechnianie przez IGIPZ PAN w formie drukowanej i elektronicznej na licencji CC-BY-ND.

Przesyłanie materiałów:

- drogą elektroniczną, z powklejnymi rycinami i tabelami, w łatwym do odczytania formacie (Word, ew. PDF, ale wówczas dane o autorze trzeba zamieszczać na osobnej stronie, a nie tytułowej artykule) – w tej postaci zostaną skierowane do recenzji;
- tradycyjną pocztą, jako wydruk komputerowy, w trzech egzemplarzach całości, łącznie z rycinami i tabelami.

Opracowanie powinno być napisane zwięźle, ale jasno, w edytorze MS Word for Windows i mieć następującą **objętość**: artykuł – około 5000-5500 słów (łącznie z piśmiennictwem, przypisami, streszczeniem angielskim i tabelami); notatka i materiał dyskusyjny – maksymalnie do 4000 słów; recenzja i sprawozdanie – 800-1200 słów. Manuskrypt należy wydrukować jednostronnie z podwójną interlinią i szerokimi marginesami. Autorzy-obcokrajowcy proszeni są o nadsyłanie zweryfikowanych tekstów w języku angielskim, gdyż w tym języku będą publikowane ich prace.

Strona tytułowa. Na pierwszej stronie prosimy w kolejności umieścić: tytuł pracy w języku polskim, tytuł w języku angielskim, imię i nazwisko autora(-ów), afiliację, adres(y), e-mail(e), zarys treści (nie dłuższy niż 200 słów), słowa kluczowe. Nie więcej niż 6 słów kluczowych, podanych w osobnym wierszu, powinno dotyczyć: jedno – tematu, jedno – obszaru, jedno – metody badawczej, oraz trzy inne. Dane autora(-ów) nie powinny pojawić się w innym miejscu pracy, gdyż jest ona anonimowo przesyłana do recenzentów.

Tekst (w wersji finalnej, nie tej przeznaczonej dla recenzentów) nie powinien zawierać wyróżnień ani podkreśleń. Śródtytuły, maksymalnie trzystopniowe, można zaznaczyć ołówkiem na marginesie. Prosimy o ograniczenie liczby i objętości przypisów do niezbędnego minimum. Przypisy, numerowane kolejno, należy umieścić na końcu artykułu. Ilustracji i tabel nie należy wklejać do tekstu, lecz drukować je na oddzielnych stronach. Proponowane miejsce ich zamieszczenia można zaznaczyć.

Przy powoływaniu się na piśmiennictwo, należy podawać nazwisko autora oraz rok publikacji, a przy cytowaniu również numer strony, np. według A. Nowaka (1999, s. 5). W powołaniach na więcej prac tego samego autora, które ukazały się w tym samym roku stosuje się: (Bunge, 1987a, b). W przypadku wspólnej publikacji dwóch autorów podaje się: (Marshall i Wood, 1995), a trzech i więcej autorów: (Ford i inni, 1996); w wykazie piśmiennictwa, jednakże, należy podać wszystkich autorów.

Piśmiennictwo, ograniczone do literatury cytowanej, w porządku alfabetycznym, należy opracować bez skrótów, zgodnie z ostatnimi wydanymi zeszytami kwartalnika lub według opisu na stronie internetowej: www.igipz.pan.pl/przegląd-geograficzny.

W przypadkach wątpliwych (np. Occasional papers) prosimy podawać wszystkie dane bibliograficzne.

Tabele powinny być opracowane podobnie jak w bieżących zeszytach kwartalnika, w programach MS Word lub Excel. Każda tabela powinna zawierać zwięzły tytuł (w języku polskim i angielskim) i kolejny numer (u góry) oraz źródło danych (u dołu). Główna tabeli powinna być dwujęzyczna. Prosimy nie stosować edycji ramek, cieniowania wierszy i kolumn, itp.

Ilustracje (dotyczy wersji końcowej, nie recenzowanej). Fotografie powinny być wykonane na odpowiednim poziomie technicznym, a mapy – zgodnie z zasadami kartografii. Wykresy, diagramy i mapy, opisane jako ryciny, powinny mieć jednolitą numerację; tytułów nie należy umieszczać na rycinach. Podpisy fotografii i rycin, w języku polskim i angielskim, powinny być zebrane na osobnej kartce. Objaśnienia oznaczeń (legendy), dwujęzyczne, należy zamieszczać na rysunkach, a nie w formie odsyłaczy do podpisu. Ryciny przygotowane komputerowo powinny być zapisane w formacie EPS, JPG ew. TIFF lub PDF.

Streszczenie. Autor powinien dostarczyć streszczenie w języku angielskim, jeśli to możliwe – zweryfikowane przez *native-speaker*. Objętość streszczenia: 0,8-1,0 strony (400-500 słów). Osobno prosimy dołączyć zarys treści i słowa kluczowe przetłumaczone na język angielski, poprzedzone nazwiskiem autora i tytułem artykułu – ten fragment jest potrzebny do celów bibliograficznych i należy go zapisać jako oddzielny plik.

Procedura recenzowania. Procedurze recenzyjnej podlegają wszystkie artykuły oryginalne i przeglądowe, po wstępnej kwalifikacji formalnej dokonanej przez Redakcję. Każdy artykuł jest kierowany do nie mniej niż dwóch kompetentnych recenzentów, z zachowaniem zasady poufności i dwustronnej anonimowości. W przypadku publikacji w języku obcym, co najmniej jeden z recenzentów jest afiliowany w jednostce zagranicznej z siedzibą w innym kraju niż autor opracowania. Recenzenci na piśmie formułują swoje uwagi i zalecenia, a także końcowy wniosek, czy skierowane do nich opracowanie zasługuje na publikację. Autor otrzymuje recenzje z prośbą o ustosunkowanie się do uwag i dokonanie sugerowanych poprawek. Niezastosowanie się do nich wymaga pisemnego uzasadnienia. Ostateczną decyzję co do kwalifikacji materiału i terminu jego opublikowania podejmuje Redakcja.

Akceptacja materiału, zapis elektroniczny. Po uzyskaniu pozytywnych recenzji i wprowadzeniu ewentualnych poprawek do artykułu lub notatki, autor dostarcza ostateczną wersję materiału w postaci wydruku wraz z zapisem cyfrowym; obie wersje muszą być identyczne. W przypadku materiałów dyskusyjnych, recenzji i sprawozdań autor może dostarczyć plik za pośrednictwem poczty elektronicznej bądź na CD.

Korekta ogranicza się do poprawienia błędów technicznych, dlatego prosimy autorów o dostarczanie wyłącznie dopracowanych tekstów. Korekta powinna być wykonana i odesłana niezwłocznie.

Pozostałe uwagi (szczegóły na: www.igipz.pan.pl/przeglad-geograficzny)

- Przekazanie pracy do druku oznacza, że po jej opublikowaniu właścicielem copyright staje się wydawca. Autor każdej publikacji jest proszony o wyrażenie zgody na upowszechnianie jej w formie cyfrowej.
- Redakcja zastrzega sobie prawo skracania i adiustacji stylistycznej tekstów.
- Po wydrukowaniu, autor otrzymuje bezpłatnie 20 nadbitek artykułu, a po kilka egzemplarzy pozostałych materiałów. Na życzenie może też otrzymać plik PDF opublikowanego opracowania.